

Daniel BOTEZATU

CONDUCEREA ORĂȘENEASCĂ A BOTOȘANILOR (SECOLELE XVII - XIX)

Cuvinte – cheie: *Botoșani, șoltuz, pârgari, nemesnic, epitropie, eforie.*

Precum în toate celelalte târguri moldovenești, conducerea locală era exercitată de către șoltuz și pârgari care, spre deosebire de dregătorii și slujbașii domniei, erau aleși de comunitatea locală, la anumite intervale de timp, dintre cei mai de seamă târgoveți. Fiind aleși și nu numiți, ei se bucurau, cu atât mai mult, de stima și încrederea obștii, pe care o reprezentau față de domnie, de reprezentanții acesteia din târg, din ținut sau din sfatul domnesc, dar și în relațiile cu alte orașe din Moldova sau din afara hotarelor acesteia.

Un alt criteriu în alegerea șoltuzului, pe lângă cel al „vredniciei” acestuia și imaginii sale în rândul conlocuitorilor era, în egală măsură, etnic și religios. Botoșanii fiind un oraș în care exista, din timpuri foarte vechi, o importantă comunitate armeană, beneficiară în mai multe rânduri a unor privilegii domnești, era natural ca acești locuitori, ce dispuneau și de o însemnată putere economică, să aibă organele lor proprii de conducere, cunoscătoare ale tradițiilor specifice etniei și capabile, prin autoritatea pe care le-o confereau funcția, dar și prestigiul, să armonizeze interesele celor pe care îi reprezentau cu interesele etniei majoritare, cu legea țării și voința domnului.

Documentele nu pomenesc modalitatea de desemnare a șoltuzului și pârgarilor, dar prin analogie cu situația existentă în alte orașe din spațiul românesc bănuim că în târg exista un sfat (consiliu) lărgit¹, din care făceau parte delegați ai categoriilor reprezentative ale târgului și care avea rolul decizional în alegerea obștii². Un document de la Constantin Movilă voievod, din 30 noiembrie 1610, sugerează, de altfel, existența acestui consiliu orășenesc mai amplu. La acea dată, Eremia, fost postelnic, aducea în fața domnului o carte de mărturie de la vorniciei de Botoșani, de la șoltuz și cei 12 pârgari și „de la toți orășanii din târgul Botoșani”³.

¹ Un rezumat al dezbaterilor istoriografice referitoare la existența, sau nu, a sfatului mare ca instituție urbană românească poate fi consultat la Laurențiu Rădvan, *Orașele din Țara Românească până la sfârșitul secolului al XVI-lea*, edit. Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2004, p. 136. Autorul însuși admite că în anumite momente se putea convoca un asemenea consiliu lărgit (*ibidem*, p. 137).

² O asemenea instituție numită *centumvirat*, exista în orașele săsești ardelene (cf. Ștefan Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. III, edit. Dacia, Cluj Napoca, 1986, p. 75, *apud ibidem*, p. 137); vezi și *Istoria Românilor*, vol. IV, p. 205 (acest consiliu mai larg, format din o sută de bărbați, era atestat în 1458 la Cluj, iar din 1495 la Sibiu, Brașov și în alte centre urbane).

³ *DIR, A, Moldova*, veac XVII, vol. II, p. 333, nr. 446.

Un asemenea sfat lărgit nu era o instituție permanentă, pentru că altminteri ar fi fost pomenit în documente cu un termen anume, consacrat, pentru toate orașele moldovenești. Era convocat în anumite situații, rolul său funcțional fiind acela de a intermedia legăturile administrative și economice, în primul rând, dintre consiliul mai mic, format din șoltuz și pârgari și restul comunității, în situații precum repartizarea dărilor din târg pe sistemul cislei, repartizarea loturilor de pământ arabil din hotarul târgului, aplanarea unor conflicte dintre categorii sociale, profesionale sau dintre persoane ori familii de etnii diferite, stabilirea persoanelor de sex bărbătesc apte pentru a lupta în cadrul steagului din târg, în eventualitatea unei solicitări domnești etc.

Din acest sfat lărgit, în care erau reprezentate stări sociale, profesii, etnii și religii, făceau parte, în primul rând, negustori și meșteșugari, apoi oameni ai bisericii, cultivatori liberi etc., principalele criterii fiind cele ale reprezentativității și rezidenței permanente în târg. Credem că în Botoșani, în ciuda diversității etnice și confesionale, nu existau asemenea sfaturi lărgite pentru fiecare dintre aceste etnii sau confesiuni (români, armeni, de prin secolul al XVII-lea greci, iar din cel următor evrei), în schimb reprezentanți ai lor se regăseau între cei 12 pârgari, iar, în cazul armenilor, aceștia aveau dreptul și la un șoltuz propriu.

Domnul nu intervenea în desemnarea consiliului municipal, din acest punct de vedere respectându-se o practică ajunsă în Moldova prin intermediul orașelor transilvane⁴, dar este probabil că pentru a-și intra în atribuții el avea nevoie de confirmarea domnească, prin care reprezentativității conferite prin alegerea de către obștea târgului i se adăuga legitimitatea dată de această confirmare⁵, altminteri pur formală, pentru că puține vor fi fost situațiile în care alegerea obștii să nu fi fost întărită de către domn.

Așa cum în actele de mărturie, printre oamenii buni și bătrâni chemați ca martori se numără și armeni⁶, greci chiar și evrei⁷, credem că și consiliul restrâns al orașului, format din șoltuz și pârgari, avea în componență nu numai români, ci și reprezentanți ai altor etnii, în primul rând ai celor armenesci. Aceasta spre deosebire de Suceava, unde armenii erau reprezentați pe lângă șoltuz și de doi pârgari proprii, alții decât cei 12 pârgari⁸. Interesant este faptul că la Botoșani pentru cel aflat în fruntea consiliului municipal se folosea un singur termen cel de șoltuz, indiferent de etnia căreia îi aparținea persoana care îndeplinea această funcție⁹. Astfel, la 8 martie 1670, s-au „prilejuit” ca martori la vânzarea unei moșii

⁴ D. Ciurea, *Organizarea administrativă...*, p. 184.

⁵ Vezi Laurențiu Rădvan, *op. cit.*, p. 126.

⁶ Într-un act de judecată din 20 august 1636, printre martori sunt amintiți Bogdan și Ovanes (DRH, A, Moldova, vol. XXIII, p. 545, nr. 484).

⁷ Sulima și Iane grecul apar ca martori, la 4 noiembrie 1622, alături de alți târgoveți, printre care și Ionașco, pârgarul cel mare (DIR, A, Moldova, veac XVII, vol. V, p. 173, nr. 238).

⁸ B. P. Hașdeu, *Arhiva Istorică a României*, tom I, partea I, p. 139; N. Iorga, *St. și doc.*, vol. V, p. 9.

⁹ Despre voit și șoltuz și folosirea acestor termeni în documentele medievale românești vezi la C. C. Giurescu, *Târguri sau orașe...*, p. 126.

din afara târgului „Costachie șoltuzul cel rumânescu și Vasilie grecul ce-au fost șoltuz și Vicol ce-au fostu șoltuz și Strelarul și șoltuz Ivan cel armenescă”¹⁰. Nu mai puțin de patru șoltuzi și foști șoltuzi semnează ca martori acest act și totuși pecetea târgului nu este aplicată, pentru simplul motiv că tranzacția încheiată nu era una care să privească orașul ca atare, iar semnăturile ce serveau ca mărturie nu aveau o calitate intrinsec oficială; mai curând ele probabil erau un hatâr făcut unei persoane cunoscute în speță lui Ionașco Hrecică, vânzătorul din această tranzacție, hatâr mai mult sau mai puțin gratuit, dar prin realizarea căruia întărirea actului era cu atât mai solidă.

Se mai observă, din lectura acestui document, că în momentul efectuării tranzacției erau un șoltuz românesc, Costachie, și unul armenesc, Ivan, ceea ce arată, alături de alte documente la care ne vom referi, că la Botoșani șoltuzii români și armeni funcționau simultan, spre deosebire de orașele din Ardeal, cu populație mixtă, dar și de situații asemănătoare din orașe moldovenești precum Huși, Bacău, Cotnari, unde șoltuzii reprezentând etniile predominante alternau câte un an în fruntea orașului¹¹.

Un alt document care confirmă această afirmație este cel din 11 iunie 1662, în care alături de Vasilie, șoltuzul de Botoșani este menționat Ivan șoltuzul cu 12 pârgari¹². Documentul, întărit cu pecetea târgului, îl pomeneste și pe „David, nemeasnicu cel armenescu de Botoșani”. Cum actul amintește deja doi șoltuzi, dintre care pe cel numit Ivan îl bănuim a fi aceeași persoană cu „șoltuz Ivan cel armenescă”, din 1670, asupra căruia ne-am referit mai sus, credem că acest David, namestnic armenesc, era echivalentul pârgarului mare, cel care îl putea înlocui pe șoltuzul etniei armenesti în momentele în care din diferite motive, acesta era indisponibil. În acest caz Vasile, celălalt șoltuz pomenit, era șoltuzul românesc¹³.

¹⁰ ASI, Documente, CCCII/8. În partea de jos a actului, sub numele vânzătorului, a „popei Vasilie”, care scrisese zăpășul, și altele patru, ale martorilor, se află câte o impresiune digitală a fiecăruia dintre aceștia. Intrigă faptul că printre aceste „semnături” și amprente digitale lipsesc cele a lui Ivan, șoltuzul armenesc. O posibilă explicație ar fi cea menționată spre sfârșitul actului, anume că „aldămașul s-au băut la Ivan șoltuzul”, așa încât exercitarea îndatoririlor de gazdă l-ar fi putut împiedica pe acesta să procedeze precum ceilalți martori, cu atât mai mult cu cât, probabil, nu s-a socotit a fi necesară și iscălitura, de martor, a gazdei.

¹¹ Vezi D. Ciurea, *op. cit.*, p. 183.

¹² N. Iorga, *op. cit.*, vol. V, p. 222, nr. 48. Iorga crede că Ivan (Ioan) era urmașul la șoltuzie al lui Vasilie.

¹³ Un Apostol „nemesnic” depunea mărturie, pe la 1742, alături de Solomon șoltuz și de „Toader, nemesnicul ot Botoșeni de la Macri”. Dacă Toader era înlocuitorul lui Macri menționat în 1742 ca vornic de Botoșani, Apostol putea fi locțiitorul (marele pârgar) al șoltuzului armean, cu atât mai mult cu cât una din părțile implicate din actul de vânzare - cumpărare era „Ivan Trincupul arman” (*ibidem*, pp. 225 - 226, nr. 58). Cu mult înainte, la 18 aprilie 1604, în prezența lui „Macsin șoltuzul cu 12 pârgari din târgul Botoșani” este amintit „Costin namisnic” (*DIR*, A, Moldova, veac XVII, vol. I, p. 139, nr. 200). Pe de altă parte, poate fi luată în considerare și o altă ipoteză, anume aceea că David, „nemesnicu cel armenescu” era unul din înlocuitorii slujbașilor domnești din târg, ales dintre etnicii armeni,

Și în alte documente sunt menționați, concomitent, doi șoltuzi, ceea ce ne determină să credem că în ciuda numelor ce par a ni-i arăta drept români, unul dintre ei era armean¹⁴; aceasta cu atât mai mult cu cât, când este cazul, se menționează despre unul dintre ei că este *fost șoltuz*¹⁵. Pe lângă români și armeni, la Botoșani a existat cel puțin un șoltuz de origine greacă¹⁶, dar credem că în calitate sa de șoltuz el nu era exponentul etniei grecești din târg, insuficient conturată ca număr și influență, cu alte cuvinte nu a existat la Botoșani un șoltuz grecesc așa cum erau șoltuzii români și armenesci, ci mai curând el reprezenta una sau alta dintre etnii (mai curând etnia românească), întâmplarea făcând ca el să fie de origine grecească. Este încă o dovadă a armoniei interculturale din târgul Botoșanilor, în care dincolo de originea etnică mai mult contează calitățile umane, poziția socială și, evident, rezidența în târg.

Ca și în celelalte târguri moldovenești, alegerea conducerii municipale a Botoșanilor se făcea într-o zi de sărbătoare, iar mandatul șoltuzilor și pârgarilor era de un an. Se pare că la Botoșani data alegerii era ziua de mare sărbătoare pentru creștini, a Sf. Gheorghe, respectiv 23 aprilie. Chiar dacă Sf. Gheorghe nu era considerat, cel puțin explicit, patron spiritual al târgului, hramul acestui mare mucenic îl avea una dintre bisericile emblematiche ale Botoșanilor, ctitoria cu același nume a Elenei Rareș. Probabil că alegerea avea loc în preajma bisericii, ea însăși aflată în plin centru comercial, acolo unde își aveau casele și dughenele cei mai mulți și mai de vază locuitori, românii și armenii, din rândurile cărora se și

în ideea unei mai bune intermediieri între dregătorul domnesc și etnia armeană a Botoșanilor.

¹⁴ La 20 august 1636 sunt amintiți Gheorghiță șoltuzul și Dumitru șoltuzul de Botoșani (*DRH*, A, Moldova, vol. XXIII, p. 545, nr. 484); la 20 martie 1638, printre martori apar Dumitru șoltuzul, Gligorie Mumici șoltuzul și 12 pârgari; *DRH*, A, Moldova, vol. XXIV, p. 436, nr. 464). La 22 iulie 1680 iscăleau ca martori, alături de vornicul de Botoșani, „Lupul, șoltuzul românesc din Botășeni și șoltuzul armenesc” (ASI, Documente, CCCXXIII/39).

¹⁵ La 20 iulie 1603, apar ca martori Macsim șoltuz cu 12 pârgari și Zberei, fost șoltuz (*DIR*, A, Moldova, veac XVII, vol. I, pp. 111-112, nr. 159); la 14 iunie 1615 este menționat Dumitru „ce-au fost șoltuz” (Idem, vol. III, p. 219, nr. 319), la 11 noiembrie 1636 semnează, ca martor, „Mumici, ce-au fost șoltuz” (*DRH*, A, Moldova, vol. XXIII, p. 602, nr. 553). La 1 septembrie 1638, depun mărturie pentru dania unor părți de ocină șoltuzul și cei 12 pârgari de Botoșani și Dumitru „ce au fost șoltuz” (*DRH*, A, Moldova, vol. XXIV, p. 436, nr. 464); exemplele în acest sens ar putea continua, dar ne oprim aici, pentru că am demonstrat ceea ce era de demonstrat.

¹⁶ La 4 mai 1656, martor la vânzarea unei vetre de heleșteu din hotarul Costeștilor, către călugării greci de la mănăstirea Doamnei este, printre alții, Dumitrașcu grecul „ce au fost șoltuz” (ASB, Ms. nr. 578, f. 304), probabil aceeași persoană cu Dumitrașcu șoltuzul, menționat la 28 iunie 1643 (ASI, Documente, CCLXXXI/3). Reamintim faptul că un lane grecul era menționat ca martor, printre târgoveții botoșăneni, pe la 1622, astfel încât prezența și stabilirea timpurie a grecilor la Botoșani explică faptul că unul dintre ei a putut ajunge șoltuz.

alegeau șoltuzii și pârgarii¹⁷. Să nu uităm că la 1780 pecetea târgului Botoșani va fi afierosită bisericii Sf. Gheorghe, probabil în virtutea unei tradiții ce lega acest sfânt și această biserică de data și locul alegerii conducerii municipale.

Analiza unor succesiuni de mențiuni documentare ale șoltuzilor de Botoșani pare să confirme ziua de 23 aprilie ca zi a înnoirii conducerii orășenești. Astfel la 20 iulie 1603 sunt menționați Macsin șoltuz cu 12 pârgari și Zberei fost șoltuz¹⁸, tot Macsin fiind șoltuz în funcție și la 18 aprilie anul următor, cu doar câteva zile înainte de sorocul noilor alegeri¹⁹. La 2 septembrie 1609 depuneau mărturie Dumitru șoltuz împreună cu cei 12 pârgari din Botoșani²⁰; pentru ca la 31 iulie 1610 să fie menționat Macsin șoltuz²¹. La 10 martie 1661 șoltuz era Vasile Groseanu²², menționat ca martor și la 20 martie același an²³, pentru ca la 25 mai 1661 să fie amintit „Gligorie, șoltuzul de Botoșani”²⁴. În sfârșit, la 11 iunie 1662 șoltuz era o altă persoană, Ivan, care împreună cu cei 12 pârgari, și cu David, namestnicul armenesc, figurează ca martor, alături de Vasile șoltuzul²⁵. Este limpede, din cele prezentate până acum, că data schimbării șoltuzului, sau a reconfirmării sale, era după 18 aprilie și înainte de 25 mai. Marile sărbători creștine din acest interval erau Sf. Gheorghe și Sf. Constantin și Elena, iar în anumiți ani, între aceste limite temporale se celebrau Sfintele Paști. Dintre aceste date, din motive la care ne-am referit deja, credem că alegerea reprezentanților târgului avea loc în ziua Sf. Gheorghe, obiceiul perpetuându-se, în alte condiții, și după 1780, când pecetea târgului era încredințată ctitoriei Elena Rareș²⁶.

Nu exista nici o restricție în ceea ce privește alegerea unei persoane în mai multe rânduri ca șoltuz, acest lucru depinzând de abilitățile de gospodar ale acestuia și de imaginea, bună sau rea, pe care și-o crease prin faptele sale. La fel de bine cum putea fi realeasă consecutiv ca șoltuz, o persoană putea îndeplini în mai multe rânduri, la intervale mai mici sau mai mari de timp, această funcție.

¹⁷ Un asemenea ceremonial de alegere a județului, în orașul muntean Câmpulung, avea o componentă laică, în care comunitatea îi alegea pe pârgari iar aceștia pe județ și una religioasă, în care județul astfel investit era binecuvântat în biserică de către protopop, depunând și un jurământ de credință în fața altarului (cf. C. D. Aricescu, *Istoria Câmpulungului, prima residență a României*, partea I, București, 1855, p. 13 și urm., *apud* Laurențiu Rădvan, *op. cit.*, pp. 122 - 123). La fel trebuie să se fi petrecut lucrurile și în cazul Botoșanilor, cu precizarea că șoltuzul armenesc depunea eventualul jurământ în biserică reprezentativă a acestei etnii, situată de altfel la o distanță foarte mică de biserică Sf. Gheorghe.

¹⁸ *DIR*, A, Moldova, veac XVII, vol. I, pp. 111 - 112, nr. 159.

¹⁹ *Ibidem*, p. 139, nr. 200.

²⁰ *Idem*, veac XVII, vol. II, p. 251.

²¹ Theodor Codrescu, *op. cit.*, tom XVI, pp. 10 - 11.

²² N. Iorga, *op. cit.*, vol. V, pp. 220 - 221, nr. 43.

²³ *Ibidem*, p. 221, nr. 45.

²⁴ *Ibidem*, nr. 46.

²⁵ *Ibidem*, p. 222, nr. 48.

²⁶ Și mai târziu, când episcopii bisericii Sf. Gheorghe erau și păstrătorii sigiliului târgului, alegerea acestora avea loc în ziua hramului bisericii

Cel mai longeviv în această dregătorie municipală pare a fi Dumitru șoltuzul, amintit în mai multe rânduri în această ipostază între 1609-1648²⁷. Un alt târgoveț care a îndeplinit de mai multe ori această funcție este Gligorie Mumici, menționat la 11 noiembrie 1636 ca fost șoltuz²⁸ și aflat în funcție și la 25 mai 1661²⁹.

În ceea ce-i privește pe pârgari, fără îndoială că unii dintre ei erau realeși, ca o recunoaștere a prestigiului de care se bucurau în comunitate dar și pentru că, aceasta fiind, se pare o funcție onorifică, neremunerată, era ocupată, de obicei, de membri ai elitei urbane³⁰, care era – și prin definiție – destul de puțin numeroasă. Credem că numele pârgarilor, mai precis ale unora dintre ei, se regăseau printre cele ale oamenilor buni și bătrâni din târg, chemați de multe ori ca martori la judecăți, vânzări sau cumpărări de case sau terenuri în târg ori în afara acestuia, prezența lor dând o mai mare greutate actului în sine și confirmând legalitatea tranzacției încheiate.

Nume ale unor târgoveți pomeniți ca martori, precum Paiul, Alexa, Nicoară, Chirilă, Andronic, Danul sau Moșul se regăsesc constant în documente între 1603³¹ și 1615³², majoritatea dintre ele scrise în Botoșani, Andronic bătrânul fiind chiar amintit primul după șoltuzi, într-un document din 20 august 1636³³. Nu este exclus ca pârgarii să fi fost aleși și dintre preoții târgului, cel mai probabil de la bisericile domnești, atâta vreme cât ei se bucurau de o vază deosebită, cuvântul lor era respectat, ascultat și urmat, pe deasupra fiind și știutori de carte. Un semn al considerației deosebite de care se bucurau aceștia și în virtutea căreia vor fi aleși ca

²⁷ Menționat pentru prima dată ca șoltuz de Botoșani, împreună cu cei 12 pârgari, la 2 septembrie 1609 (*DIR*, A, Moldova, veac XVII, vol. II, p. 251), iar ultima dată la 3 martie 1648 (*ASI*, Documente, CCLXXXI/8). În acea perioadă a mai fost menționat ca șoltuz al Botoșanilor, la 28 iunie 1643, și un Dumitrașcu (idem, CCLXXXI/3), probabil același cu Dumitrașcu grecul fost șoltuz, amintit la 4 mai 1656 (*ASB*, Ms. nr. 578, f. 304). Vezi și *Anexa Șoltuzii, epitropii și eforii târgului*.

²⁸ *DRH*, A, Moldova, vol. XXIII, p. 602, nr. 553.

²⁹ N. Iorga, *op. cit.*, p. 221, nr. 46.

³⁰ La 1 septembrie 1638 depuneau mărturie șoltuzul și cei 12 pârgari de Botoșani, Dumitru „ce au fostu șoltuz” și „giupânul Nicolai de Costinești și alți orășeni”. Fără îndoială, acest „Nicolai de Costinești” era unul dintre membrii de seamă ai târgoveților botoșăneni, alăturarea numelui său de cel al satului Costinești neanulând apartenența sa la tagma orășenilor din Botoșani (vezi studiul lui Ștefan S. Gorovei, *Cu privire la patriciatul orășenesc în Moldova medievală. Câteva observații preliminare*, în *AIIA «A. D. Xenopol»*”, Iași, XXV, 1988, nr. 1, pp. 253-267, *passim*).

³¹ *DIR*, A, Moldova, veac XVII, vol. I, p. 111 - 112, nr. 159. Un Toader Paiul, fără îndoială, urmaș al lui Paiul din 1603, este menționat ca martor la 1742 (N. Iorga, *op. cit.*, pp. 225 - 226); în Botoșani sunt și astăzi câteva familii cu numele Paiu, prelungind cu peste 400 de ani o descendență ale cărei ramuri nu vor putea fi recompuse, probabil, niciodată.

³² Idem, vol. III, p. 219, nr. 319.

³³ *DRH*, A, Moldova, vol. XXIII, p. 545, nr. 484.

pângari este faptul că unii dintre ei sunt menționați ca martori în târg sau în afara acestuia³⁴, sau scriu zapisele pe care se aplică și pecetea târgului³⁵.

Și la Botoșani, ca și în celelalte târguri moldovenești, este atestat pârgarul cel mare³⁶, care se situa ierarhic după șoltuz și înaintea celorlalți pârgari. El era, așadar, consilierul imediat al șoltuzului³⁷, intermediind legătura între șoltuz și restul pârgarilor în situațiile în care, din diferite motive, nefiind necesară sau nereușindu-se întrunirea consiliului celor 12 pârgari, acesta era reprezentat de către pârgarul cel mare, care era investit și cu puterea decizională a sfatului mic orășenesc; credem însă că pârgarul cel mare era lipsit de principalul atribut de reprezentare al șoltuzului, acela de a aplica sigiliul târgului, care cădea exclusiv în sarcina șoltuzului.

Deși în cazul Botoșanilor afirmația nu este susținută documentar, foștii șoltuzi puteau fi aleși ca pârgari, după cum și pârgarii puteau deveni șoltuzi³⁸. Oricum șoltuzii aveau un cuvânt greu în cadrul comunității și după ce le înceta mandatul, fapt deosebit de citarea lor ca martori cu folosirea titlaturii de fost șoltuz, evident cu intenția de a se întări valoarea juridică a actului³⁹.

Șoltuzii nu făceau parte din tagma boierească, fie pentru că aceasta din urmă considera că este sub demnitatea sa să ocupe o asemenea funcție, fie pentru că șoltuzii nefiind plătiți deloc sau măcar corespunzător, boierii locali se orientau cu precădere spre dregătoriile, mai mici sau mai mari, care le puteau aduce și anumite avantaje materiale, poziționându-i în același timp pe un *cursus honorum* pe care și-l doreau cât mai durabil și cât mai înalt. Șoltuzii, ca și pârgarii, erau aleși din rândurile păturii înstărite și influente a orașului, formată din negustori, meșteșugari, poate agricultori, mazili⁴⁰, probabil și preoții domnești; din aceeași categorie sunt și oamenii buni și bătrâni care întăresc, în calitate de martori, judecățile, hotărnicile, vânzările etc. și care fuseseră, cândva, șoltuzi sau pârgari. Nu credem că șoltuzii erau aleși prea des dintre negustorii de frunte ai târgului, din

³⁴ Popa Ilea, la 18 aprilie 1604 (*DIR*, A, Moldova, veac XVII, vol. I, p.139, nr. 200), popa Marcu, popa Ionașcu și popa Costin, la 20 august 1636 (*DRH*, A, Moldova, vol. XXIII, p. 545, nr. 484), popa Ionașco „de la biserica Domnii Mel<e> de la curte din Botoșeni”, la 7 iunie <1639> (idem, vol. XXIV, p. 161, nr. 144, rez. la N. Iorga, *op. cit.*, p. 218 - 219, nr. 36), același preot de la curtea domnească, alături de popa Mirăuță, la 25 mai 1661 (N. Iorga, *op. cit.*, p. 221, nr. 46), sau singur, la 10 ianuarie 1678 (*ASI*, Documente, CCXLI/1).

³⁵ „Popa Mirăuță de Botoșani”, în 20 martie 1661 (N. Iorga, *op. cit.*, p. 221, nr. 45) și 11 iunie 1662 (*ibidem*, p. 222, nr. 48).

³⁶ La 4 noiembrie 1622 era amintit ca martor la vânzarea unei ocini din satul Merești, pe Jijia, Ionașco „pârgarul cel mare din târg de Botășeni” (*DIR*, A, Moldova, veac XVII, vol. V, p. 173, nr. 238).

³⁷ D. Ciurea, *Organizarea administrativă...*, p. 186.

³⁸ *Ibidem*, p. 185.

³⁹ *DIR*, A, Moldova, veac XVII, vol. I, pp. 111 - 112, nr. 159, vol. III, p. 219, nr. 319; *DRH*, A, Moldova, vol. XXIII, p. 602, nr. 553, vol. XXIV, p. 436, nr. 464. Vezi și Anexa Șoltuzii, *epitropii și eforii târgului*.

⁴⁰ D. Ciurea, *op. cit.*, p. 185.

simplicul motiv că afacerile îi țineau pe aceștia mai mult în afara târgului și chiar a țării, punându-i în imposibilitatea de a-și exercita prerogativele⁴¹.

Condiția de șoltuz mai ales, dar și cea de pârgar, nu presupunea câtuși de puțin o existență tihnită. Am amintit mai sus că șoltuzul și pârgarii reprezentau comunitatea urbană și interesele acesteia în raporturile cu terțe părți, din țară sau de peste hotare, iar principala lor sarcină, aceea de a asigura administrarea târgului, pe lângă faptul că nu aducea venituri motivante, îi puneau, nu de puține ori, în ipostaze poate conflictuale, sigur însă de subordonare, față de dregătorii și slujbașii domnești și chiar în relațiile zilnice cu alți locuitori ai târgului, nemulțumiți de una sau alta dintre decizii.

Nu vom menționa aici care erau atribuțiile generale ale șoltuzului și ale pârgarilor⁴², ci le vom particulariza doar pe cele care sunt atestate documentar în cazul conducerii orășenești botoșănene. În exercitarea acestor atribuții, autoritatea șoltuzului era îngrădită de cea a vornicilor de târg, a altor dregători și slugi domnești, șoltuzul și pârgarii mai mult constatând și asistându-i pe aceștia din urmă, îndeosebi începând cu sfârșitul secolului al XVII-lea.

Câteodată, șoltuzul și pârgarii sunt chiar ignorați de către reprezentanții domniei, într-o pricină care ar fi trebuit să fie de competența lor, aceasta în condițiile în care pe actul încheiat este aplicată pecetea târgului. Așa se întâmplă la 5 august 1670, când în prezența mai multor târgoveți români și armeni din Botoșani, chemați să dea mărturie într-o pricină pentru un loc de casă din târg, cei care judecă sunt vornicii de Botoșani, Gheorghită fost logofăt și Dumitrașcu, fost vistier⁴³. Șoltuzul și pârgarii sunt ocoliți și de poruncile domnești care, pentru diferite pricini din târg, de care ar fi trebuit în mod normal să se ocupe conducerea aleasă a acestuia, se adresează direct vornicilor de Botoșani⁴⁴.

⁴¹ Un alt motiv putea fi cel oferit de neajunsurile și umilințele la care s-ar fi expus, ca șoltuzi, în relațiile cu domnia, mai ales cu delegații autorității acesteia, dregătorii domnești (cf. *Ibidem*, p. 185).

⁴² Utile pentru evidențierea acestora sunt studiile lui N. Grigoraș, *Dregătorii târgurilor moldovenesti și atribuțiunile lor până la Regulamentul Organic*, Iași, 1942, pp. 21 - 53, V. Costăchel, P. P. Panaitescu, A. Cazacu, *Viața feudală în Țara Românească și Moldova (sec. XIV - XVII)*, București, 1957, p. 426 și urm., D. Ciurea, *op. cit.*, pp. 178 - 194, idem, *Noi considerații...*, pp. 21 - 58, Constantin C. Giurescu, *Târguri sau orașe...*, pp. 125 - 133, P. P. Panaitescu, *Comunele medievale...*, pp. 128 - 141, Alexandru I. Gonța, *Orașul moldovenesc în veacul al XV - lea*, pp. 147 -166 *passim*, Vasile Neamțu, *Istoria orașului medieval Baia*, Iași, 1997, pp. 62 - 68, Laurențiu Rădvan, *op. cit.*, pp. 113 - 158 *passim* (cu numeroase referiri la șoltuzii și pârgarii târgurilor moldovenesti). În sfârșit, se cuvin a fi amintite sinteza lui Constantin C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. II, pp. 322 - 323, respectiv ultima sinteză a istoriografiei românești, *Istoria Românilor*, vol. V, coord. acad. Virgil Cândea, EE, București, 2003, pp. 665 - 666.

⁴³ Șoltuzii (dat fiind faptul că în dispută erau un român și un armean trebuie să fi fost prezenți șoltuzii ambelor etnii) și pârgarii nici măcar nu sunt pomeniți (ASB, Fond Mănăstirea Cetățuia, XVII/6).

⁴⁴ *Condica lui Constantin Mavrocordat*, vol. III, nr. 1525, idem, vol. II, nr. 514 și 676.

Totuși în alte cazuri, șoltuzul și pârgarii semnav ca martori în cadrul tranzacțiilor ce aveau loc pe teritoriul orașului, fără a mai fi asistați de dregători domnești ba, mai mult, ei fac acest lucru, câteodată, pentru ureadnicul de Botoșani, deși tranzacția în cauză nu vizează bunuri patrimoniale din târg, din ocol și nici măcar din ținut; prin aceasta, practic, se recunoștea, indirect, competența juridică a șoltuzului și valoarea probatorie a mărturiei sale. Astfel, la 20 iulie 1603, din Botoșani, Macsin șoltuzul cu 12 pârgari, Zberei, fostul șoltuz, alți târgoveți, adevăresc luarea ca zălog a unei case din satul Petia, ținutul Suceava, de către Pătrașcu, ureadnicul târgului⁴⁵. În următorul an, tot la Botoșani, același Pătrașcu va cumpăra alte trei case, din satul Leucușești, ținutul Suceava, martori fiind tot Macsin șoltuzul, împreună cu 14 târgoveți, poate printre ei și pârgarii⁴⁶. Ambele acte sunt întărite cu pecetea târgului acestea fiind, de fapt, primele impresiuni documentare ale peceteii orășenești botoșănene.

De altfel, șoltuzii și pârgarii Botoșanilor, dar și foștii șoltuzi, alături de oamenii buni din târg, sunt menționați cel mai adesea tocmai în ipostaza de martori la tranzacțiile funciare având ca obiect locuri din târg ori din satele megieșe, mai mereu fiind amintiți după vornicii de Botoșani⁴⁷; pe baza cărților de mărturie date de vornicii târgului, secondați de șoltuzi, care aplicau și pecetea orășenească, domnii eliberau hrisoavele de stăpânire⁴⁸. Este evidentă subordonarea șoltuzului și pârgarilor față de reprezentanții autorității domnești în chestiuni care erau, de fapt, în sfera de competență a reprezentanților orășenilor, privindu-i pe locuitorii orașului și impunând, în majoritatea situațiilor, aplicarea peceteii urbane. Această trecere în plan secund a șoltuzului și pârgarilor, cu treptata estompăre a puterii și influenței lor decizionale, este tot mai evidentă din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, continuând până la dispariția instituției ca atare.

Și în ceea ce privește atribuțiile juridice ale șoltuzului și pârgarilor, ele sunt limitate de obligația de a face mereu apel la autoritatea domnească, reprezentată de vornicii târgului și de alți dregători domnești. Mai mult, șoltuzii și târgoveții de vază din Botoșani sunt obligați să asiste, ca martori, la uzurpări ale privilegiilor urbane, cum se întâmplă la 20 august 1636, când Vasile Lupu voievod întărește lui Dumitru Roșca, ispravnicul de Iași, ajuns mai târziu vornic al Botoșanilor, un heleșteu din hotarul satului Bătrânești, în ocolul târgului, două treimi din suprafața iazului fiind în hotarul Botoșanilor⁴⁹.

⁴⁵ *DIR*, A, Moldova, veac XVII, vol. I, pp.111 - 112, nr. 159.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 139, nr. 200.

⁴⁷ Așa apar în cărțile de mărturie din 2 septembrie 1609 (*idem*, vol. II, p. 251), 30 noiembrie 1610 (*ibidem*, p. 333, nr. 446) și 14 iunie 1615 (*idem*, vol. III, p. 219, nr. 319)

⁴⁸ *DRH*, A, Moldova, vol. XXII (1634), întocmit de C. Cihodaru, I. Caproșu și L. Șimanschi, București, 1974, p. 262. La 5 iulie 1643, pe baza mărturiilor hotarnice ale vornicului de Botoșani, șoltuzului și pârgarilor de acolo, domnul îi dădea hrisov Alexandrei Niculăiasa pentru satul Costinești de lângă târg (ASI, Documente, CCLXXIV/14)

⁴⁹ Mărturiile sunt date de Gheorghită șoltuzul și Dumitru, șoltuzul de Botoșani, Andronic bătrânul (probabil același cu Andronic menționat în mai multe rânduri ca martor, în calitate de om bun din Botoșani, în documentele de pe la începutul sec. al XVII-lea), Chirilă (un alt

Competențele fiscale ale șoltuzului sunt exercitate de către acesta tot împreună cu vornicii târgului și alți slujbași domnești mai mici, pe care este nevoit să îi asiste, libertatea de decizie fiindu-i îngrădită și lăsată să se manifeste doar în aspecte ce țin de modul de îndeplinire a sarcinilor. Probabil că șoltuzul și pârgarii repartizau sumele pe care, după sistemul cislei, trebuiau să le dea orășenii, dar birul era strâns de organele fiscale domnești, sub supravegherea vornicilor⁵⁰, șoltuzul neavând nici dreptul de a acorda scutiri de bir.

În schimb, șoltuzul și pârgarii colectau alte dări și angherii, dar și aici intervenea amestecul reprezentanților domniei. Astfel, la 4 iunie 1733, Constantin Mavrocordat voievod scutea doi preoți „de la biserica domniască de la curte din târg din Botoșani, undi esti hramul Sf. Neculai” de „de darea domnească și cea vlădiciască, de sulgiu, de dijma de pâine, de podvozi, de chile, de conace, de olăcării și de toate dările și angheriile”⁵¹ pe care trebuiau să le dea ceilalți preoți. Mai mult, domnul le acorda anumite privilegii care loveau în interesele imediate ale orășenilor, evidențiindu-le totodată și limitele autonomiei⁵².

Chiar dacă între conducerea orășenească și satele din ocol nu existau raporturi de subordonare ale celor din urmă față de primii, câteodată șoltuzul cu pârgarii, poate și alți târgoveți, săvârșeau anumite excese, împreună cu vornicii de Botoșani și slujbașii domnești de acolo, invocând poate preținse porunci domnești, pe care le răstălmăceau și executau după bunul plac. Acestor excese domnii le răspundeau cu solicitări ferme de încetare a lor, cum o făcea, la 12 noiembrie 1629, Alexandru Coconul, fiul lui Radu Mihnea voievod, care scria dregătorilor din Botoșani, șoltuzului și pârgarilor și tuturor slujitorilor din ocolul târgului să lase în pace satul Teișori „de podvoade, dajdii, cai de olac și de toate dările, plătind numai dajdia împărătească”⁵³.

În secolul al XVIII-lea, prerogativele șoltuzului și pârgarilor decad tot mai mult, culminând cu dispariția acestei forme de conducere municipală, înlocuită cu o alta, epitropia de târg, de origine fanariotă. Procesul a fost unul lent, de durată, sesizabil documentar prin citarea tot mai rară a șoltuzului și pârgarilor, ale căror atribuții fuseseră preluate de către vornicii de târg. Principalele etape ale acestei disoluții a autorității șoltuzului, culminând cu dispariția sa ca reprezentant al administrației municipale, sunt anul 1780, când pecetea târgului este afierosită

târgoveț pe care documentele îl pomenesc, de câteva ori, ca martor), popa Ionașcu, popa Costin, Bogdan și Ovanes, toți din Botoșani, alți locuitori din târg și „din megieși” (*DRH*, A, Moldova, vol. XXIII, p. 545, nr. 484).

⁵⁰ Cf. D. Ciurea, *Organizarea administrativă...*, p. 189.

⁵¹ *Condica lui Constantin Mavrocordat*, vol. III, p. 295, nr. 1526.

⁵² Li se dădea privilegiul de a lua vamă din târg, câte doi bani pentru fiecare vită ce se vinde și câte un potronic pentru fiecare cal „precum au fost obicei de vac”; duminicile, să ia „de trunchiul de mesărniță câte o pecie de trunchi”, iar în rest și vamă din moara domnească, tot după obiceiul din veac. Vornicii târgului și „șoltuzul cu pârgar” sunt atenționați să respecte această carte (*ibidem*).

⁵³ ASB, Fond Mănăstirea Galata, VI/18.

bisericii Sf. Gheorghe, respectiv anul 1820, când prin hrisovul domnesc al lui Mihai Șutu voievod se instituia epitropia de târg⁵⁴.

Mențiunile documentare ale șoltuzului, pentru că despre pârgari nici nu se mai pomenește, sunt cu totul sporadice în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea: în iunie 1751 sunt amintiți Timuș, Mârza și Constantin Mihai foști șoltuzi⁵⁵, la 18 mai 1764 „Vasăle șoltuz”⁵⁶, la 23 aprilie 1766, în cadrul unei referiri indirecte, este menționată „Maria șoltuzoae”, cu fiii ei⁵⁷, pentru ca la 11 iunie 1787 să se pomenească de „grădina lui Ioniță șoltuzul”⁵⁸.

În legătură cu data ultimei mențiuni documentare a unui șoltuz de Botoșani au fost exprimate mai multe păreri, fiecare reflectând nivelul de atunci al cercetării istorice, dar și gradul de implicare a cercetătorului respectiv în această problemă. Astfel, Artur Gorovei menționa în monografia sa, citând un document reprodus de Iorga, că în 1742 se mai pomenește un șoltuz cu 12 pârgari în Botoșani și de la acea dată documentele nu mai vorbesc despre șoltuzii de Botoșani⁵⁹. În schimb, D. Ciurea, invocând documentul din iunie 1751, citat de noi mai sus, în care sunt menționați cei doi foști șoltuzi ai Botoșanilor, dintre care unul pare, după nume, tătar, arată că aceasta este data când încetează existența șoltuzilor la Botoșani⁶⁰. Cea mai recentă opinie referitoare la acest aspect este cea a cercetătorului botoșănean Ștefan Cervatiuc, potrivit căreia ultima atestare documentară a unui șoltuz la Botoșani este din 11 iunie 1787, în actul cu această dată, menționat de noi mai sus, fiind amintită „grădina lui Ioniță șoltuzul”⁶¹.

Două documente cercetate de noi la Arhivele Statului din Botoșani duc și mai aproape de sfârșitul secolului al XVIII-lea, practic în ultimii ani al acestuia, cele din urmă mențiuni ale unui șoltuz de Botoșani. În primul dintre ele, datând din 2 mai 1793, Vornicia de Botoșani, reprezentată de Crupenschi paharnic, porunca lui „Gheorghie șoltuz” să facă hotarnica unui loc din târg disputat de vătaful Mihai Cherescul mazil din Botoșani și Mihai sin Iacob Halași „arman din Botoșani”⁶². Ulterior, într-un alt act, nedatat, <post 1793 mai 2>, după ce se făcuse cercetarea poruncii, cei doi împiricinați se învoiesc asupra locului în dispută, la învoiala lor fiind prezent, dacă nu cumva chiar o mediase, același „Gheorghie șoltuzul”⁶³.

⁵⁴ „Ioan Neculce. Buletinul Muzeului Municipal din Iași”, an I, fasc. 1, oct. 1921, pp. 123 - 125; redat la N. Iorga, *op. cit.*, vol. V, p. 669 și în rezumat la Artur Gorovei, *op. cit.*, pp. 187 - 188 (acesta din urmă folosește extrase pe care apoi le comentează).

⁵⁵ N. Iorga, *op. cit.*, pp. 246 - 247, nr. 117.

⁵⁶ *Ibidem*, vol. VII, p. 124, nr. 12.

⁵⁷ ASB, Fond Documente depuse de Tribunalul Botoșani, DCCCXXXV/1.

⁵⁸ N. Iorga, *op. cit.*, vol. V, pp. 423 - 424.

⁵⁹ Artur Gorovei, *op. cit.*, p. 183. Se face referire la un document rezumat la N. Iorga, *op. cit.*, vol. VI, p. 325.

⁶⁰ D. Ciurea, *op. cit.*, p. 194.

⁶¹ Cf. Ștefan Cervatiuc, *Contribuții privind sigiliul orașului Botoșani până în anul 1862* (3), în *FC*, anul IV, nr. 4, decembrie 2004 (15), edit. Axa, Botoșani, p. 17.

⁶² ASBT, Documente, I/14 (4).

⁶³ „Eu, Gheorghie șoltuzul, m-am întâmpilat” (idem, I/14 [15]).

1793 este, așadar, deocamdată, până când alte cercetări vor infirma, poate, această afirmație, anul ultimei mențiuni documentare a unui șoltuz botoșănean în funcție⁶⁴. Interesant este faptul că la Botoșani au existat cel puțin doi șoltuzi după anul 1780, an în care dreptul de a pecetlui toate înscrisurile târgului este acordat bisericii Sf. Gheorghe. Ei erau privați însă de însemnul reprezentativ până atunci al funcției lor, sigiliul târgului, dreptul de folosință al acestuia, în beneficiul instituției pe care o reprezentau și la ale cărei interese vegheau, revenind episcopilor bisericii Sf. Gheorghe. Astfel, la 20 ianuarie 1787, stolnicul Manolachi Dimachi îl rânduia, din parte Vorniciei de Botoșani, pe Constantin sin Apostol ca episcop al bisericii Sf. Gheorghe, încredințându-i și sigiliul târgului pentru întărirea zapiselor, din care să asigure venit bisericii, câte o oca de ceară pentru fiecare act întărit⁶⁵. La 4 aprilie 1793 și 20 aprilie 1820, așadar în preajma zilei de 23 aprilie, când se sărbătorește hramul Sf. Gheorghe, Vornicia de Botoșani rânduia alți epitropi ai amintitei biserici, care erau, în egală măsură, și păstrători ai peceteii târgului⁶⁶.

Organizarea administrativă a târgului capătă o nouă formă la 15 decembrie 1820, în urma hrisovului dat de domnul Mihai Șutu în întâmpinarea mai multor jalbe ale locuitorilor botoșăneni. Pentru îmbunătățirea aspectului edilitar al orașului, domnul porunca introducerea unui șir întreg de dări rezultate din prestarea activităților comerciale, iar pentru buna gospodărire a acestor dări, a târgului în ansamblu, se instituia un consiliu comunal, o *casă obștească* formată din 6 epitropi, aleși anual de către obștea târgului. În încercarea de a se oferi o cât mai bună reprezentativitate, se prevedea ca membrii epitropiei să fie aleși după cum urmează: doi dintre boierii ce locuiau în Botoșani, doi dintre negustorii de frunte ai târgului, moldoveni sau greci și doi dintre fruntașii comunității armenе. Se observă că etnia evreilor, o populație bine reprezentată numeric și în continuă creștere în acea perioadă la Botoșani, nu avea dreptul de a avea aleși printre cei șase epitropi.

⁶⁴ Ne menținem părerea, în ciuda unui document nedatat care îl menționează pe același Gheorghe șoltuzul și care, în opisul documentelor de la ASBT, este datat <1795>, fără a se da vreo explicație a acestei datări (idem, I/14[5]). Există, pe de altă parte, mențiuni din intervalul 1824-1829 ale unui Gheorghe Miron șoltuz, staroste al breslei ciubotarilor din Botoșani, probabil același cu Gheorghe șoltuzul din 1793 (Eugen Pavlescu, *op. cit.*, pp. 547 - 548; v. și Anexa *Șoltuzii, epitropii și eforii târgului*), dar credem că funcția ce-i însoțea numele nu mai avea acoperire în realitate, ea fiind un reflex al unor realități mai vechi, când cel în cauză exercitase efectiv această însărcinare; să nu uităm că până astăzi s-a păstrat practica de a se folosi, în formula de adresare către persoanele ce au avut cândva anumite funcții publice, numele funcției respective, de cele mai multe ori cu consimțământul tacit al celui în cauză, dacă nu chiar la sugestia acestuia! Din acest punct de vedere, al menținerii funcției de șoltuz în cadrul administrației orașenești, Botoșanii sunt penultimul târg din Moldova, după Târgu Frumos (1815), în care încetează existența șoltuzilor, presupunând că mandatul de șoltuz al lui Gheorghe Miron luase sfârșit înainte de această dată. La Suceava nu mai erau șoltuzi din 1724, la Hârlău din 1756, iar la Soroca din 1782 (cf. D. Ciurea, *op. cit.*, pp. 194 -195).

⁶⁵ ASBT, Documente, X/7.

⁶⁶ *Ibidem*.

În afară de buna chivernisire a banilor rezultați în urma dărilor pe activitățile comerciale, dări pe care tot ei le colectau, cei șase epitropi trebuiau să judece pricinile pentru locurile de case și dughene din Botoșani. „Iar în vânzări sau schimbări de case, dugheni și orice alta, epitropii vor iscăli numai ca niște marturi, punând și pecetea târgului, care pecete a să stea în toată vremea la epitropi și în urma zapiselor acelor vânzări sau schimburi le vor întări și dumnealor dregătorii”⁶⁷. Dacă în elaborarea acestui hrisov domnul a plecat de la niște realități mai vechi, și credem că într-o oarecare măsură asta s-a și întâmplat, actul poate lămuri oarecum statutul șoltuzilor, antecesorii acestor epitropi. Putem astfel deduce că în exercitarea atribuțiilor lor, o bună parte din acțiunile șoltuzilor și pârgarilor trebuiau supervizate de reprezentanții domniei și doar din acel moment căpătau putere executorie, cel puțin pentru perioada de după secolul al XVII-lea, când autoritatea și atribuțiile vornicilor de târg tind a se substitui celor ale reprezentanților aleși ai orășenilor.

Nu cunoaștem numele primilor epitropi aleși în virtutea prevederilor acestui hrisov. Oricum, sarcina lor nu a fost deloc ușoară, dacă e să ne gândim la frământările ce au urmat între 1821 și 1822, cauzate de mișcarea eteristă și de urmările acesteia, care s-au repercutat și asupra obștii botoșănene⁶⁸. În orice caz, chiar dacă fuseseră aleși, epitropii nu au putut face mare lucru în timpul mandatului lor, din cauza climatului general de instabilitate și a prezenței armate în cuprinsul târgului și regiunii. Credem că, mai curând, sarcinile lor au fost preluate mai întâi de către grecul Rizo, ispravnicul de atunci al Botoșanilor, iar mai apoi, după alungarea grecului, de către Petrache Vârnav, rânduit ca ispravnic în locul său⁶⁹.

Odată cu sfârșitul mișcării eteriste și după înscăunarea lui Ioniță Sandu Sturdza ca domn al Țării Moldovei, se vor fi organizat la Botoșani alegeri pentru desemnarea celor șase membri ai epitropiei, așa cum rânduise hrisovul lui Mihai Șuțu. Cunoaștem două dintre numele acestor epitropi: comisul Anghelache Climent, care a fost și primul „prezident” al epitropiei⁷⁰, respectiv Gheorghe Paiu, dintr-o străveche familie botoșăneană, la care ne-am mai referit, pe care Vornicia de Botoșani îl rânduia, la 12 octombrie 1823, să măsoare un loc din târg⁷¹.

⁶⁷ „Ioan Neculce. Buletinul Muzeului Municipal din Iași”, an I, fasc. 1, oct. 1921, p. 124. Este evident că, deși teoretic, domnia dădea mai multă libertate acestui consiliu orășenesc, el se subordona, totuși, dregătorilor domnești, care întăreau actele semnate, doar „ca marturi”, de către epitropi. În același hrisov se mai menționa că mandatul celor șase epitropi era de un an, răstimp în care ei își desfășurau activitatea sub coordonarea unui epitrop președinte, ales dintre ei tot de către obștea târgului.

⁶⁸ Ecurile mișcării eteriste la Botoșani, frământările și nenorocirile pe care aceasta le-a atras au fost zugrăvite de Manolache Drăghici, *Istoria Moldovei pe timp de 500 de ani*, tom II, pp. 117-121, Iași, 1857, *apud* Alexandru Papadopol - Callimach, *op. cit.*, pp. 122 -124.

⁶⁹ *Vezi ibidem*, p. 124.

⁷⁰ N. Iorga, *op. cit.*, vol. V, p. 269, nr. 167.

⁷¹ ASBT, Documente, VIII/6.

În 1824 este ales un nou președinte al casei obștești a Botoșanilor, în persoana spătarului Iordache Canta⁷², alți membri ai epitropiei fiind banul Ioan Brănișteanu⁷³, Iani Vasiliu și Vasile Moisa⁷⁴. La 15 februarie 1825, când după o boală mai îndelungată își găsi sfârșitul spătarul Canta, făcându-se socotelile epitropiei, reieși un excedent substanțial: totalul cheltuielilor însuma 3700 de lei și 54 de bani, față de un venit de 9257 lei și 3 bani⁷⁵.

Răspunzând unei cărți domnești din 8 martie 1825, care aducea noi precizări în legătură cu organizarea și atribuțiile epitropiei târgului, Vornicia Botoșanilor, în numele căreia semna aga Scarlat Miclescu, celălalt nume fiind ininteligibil, trimitea o carte Logofeției celei Mari, din care aflăm că între timp, din poruncă domnească, fusese rânduit ca efor, „dumnealui vornic Alecu Callimah, ca să fii asupra purtării de grijă celor trebuincioasă, de folos târgului și a cruțării preveleghiurilor întru nerăsuire”⁷⁶.

Se instituia, așadar, un nou organism de conducere a târgului, avându-l în frunte pe vornicul Callimachi și format, în continuare, din epitropi. Conform aceleiași porunci domnești din martie 1825, vechii târgoveți erau înputerniciți „de a-șe rândui epitropi dintre dânșii pe acia ce obștia îi va alege, din negustori cinstiți, cu haractir, cu durere pentru târg și cu stare, ca să strângă cu neabateră la interes particular iraturile târgului după hrisoave, cu care să facă drumurile ulițelor și cele ce după vremi să vor putea cuprinde, prin urmare din partea acelor epitropi, întocma precum s-au poroncit și s-au hotărât prin cartea cătră dumnealui vornic (Alecu Callimachi, *n.ns.*), necutezând mai mult din boierii de aice, ce sînt șezători de puțână vremi a să amesteca la iraturile târgului și la epitropie”⁷⁷. Vornicului Callimachi în calitatea sa de efor al târgului, i se mai porunceă să vegheze ca „să scoată documenturile târgului de la locurile și persoanele unde să țină până acum și să dea în mîna târgoveților; pe cari să aibă a le păzi epitropii ce să vor rândui. Și al triile să să ezeccutarisască pe epitropii ce au fost în acești doi ani trecuți, ca să dea socotială curată și nevătămătoare de suflet, după carte dă blăstăm, de tot venitul târgului: cât s-au adunat, la ce s-au întrebuințat, și banii ce vor rămânea asupra acelor epitropi să să împlinescă și să dea în mîna târgoveților spre întrebuințare la celi de folos târgului”.

Urmînd porunca domnească, în urma adunării din casele spătarului Alecu Ralet a fost ales noul consiliu comunal al târgului Botoșani, procedându-se și la o repartizare a sarcinilor fiecăruia dintre noii epitropi aleși: „pe dumnealui spătar Costache Roset din boeri, ca un povățuitor, pe dumnealor negustorii Manolache

⁷² N. Iorga *op. cit.*, p. 269, nr. 167.

⁷³ Cf. Artur Gorovei, *op. cit.*, p. 191.

⁷⁴ Ultimilor doi, Vornicia de Botoșani le porunceă, la 5 iulie 1824, să aleagă un loc din mahalaua Vrăbieni, al spătarului Vasile Balș (BAR „Creșterea colecțiilor”, nr. XXVII, 1915, iul. – dec., București, 1915, nr. CLXXV /227). Tot ei sunt menționați ca epitropi ai târgului Botoșani și la 22 decembrie 1824 (ASBT, Documente, VIII/7).

⁷⁵ N. Iorga, *op. cit.*, p. 266, nr. 164.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 267, nr. 167.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 268.

Iorga și Garabet Bolfos taxildari banilor iratului și țiitori documenturilor și a socotelii târgului, pe Iani Vasiliu și Ștefan Goilav lucrători și pe Tudurachi băcalbașa și Andronic Zaharia ostenitori la trebuințele târgului [...]. Apoi, luându-să și socotelile iraturilor anului 1823, de la dumnealui Anghelache Climent, și a anului 1824 de la casa răposatului spatar Iordachi Canta, s-au dat bilanș anumi și pre larg arătător de toată datoriile și luaturile, precum au urmat, la mâna volnicitului zapciu, ca, aducându-le la cinstita Logofeție, să se pliroforisască”⁷⁸.

Se observă, din cele prezentate până acum, că principalele atribuții ale epitropilor târgului erau cele referitoare la colectarea iraturilor târgului și chivernisirea lor „cu neabatere la interes particular” pentru lucrări edilitare. De asemenea, tot epitropii trebuiau să completeze și să păstreze în bună stare arhiva cu „documenturile târgului”, ceea ce în vremurile de dinainte era cunoscut sub numele de „catastihul târgului”. La alegerea unei noi epitropii, cea veche trebuia să dea socoteală de legalitatea tuturor actelor și faptelor sale, predând noilor aleși și eventualul excedent bugetar rămas necheltuit.

Este de remarcat, de asemenea, faptul că alegerea noii epitropii se făcea înainte de sărbătoarea Sf. Gheorghe, patronul spiritual al orașului, de obicei în luna martie. Prin rânduirea făcută de domn asupra persoanelor care puteau fi alese ca epitropi, se asigura un echilibru de natură a-i mulțumi pe cât mai mulți dintre târgoveți, respectându-se compoziția etnică și socială a obștii de orășeni: doi boieri, dar dintre cei ce locuiau în Botoșani, doi negustori de frunte, fie ei moldoveni sau greci și doi dintre fruntașii armenilor. În același timp, se consacra existența la Botoșani a unui patriciat urban, a cărui origine este însă mult mai veche, din rândurile sale recrutându-se persoanele investite cu rol decizional în cadrul comunității.

Se mai observă și reticența în a aspira la funcția de epitrop a boierilor și altor persoane, mai ales din rândul sudiților, stabilite la Botoșani în vremurile mai de pe urmă și respinse, ca atare, de către cei ce din vechime se aflau așezători în aceste locuri. Probabil că presiunile cele mai puternice veneau din partea evreilor, a căror scurgere spre Botoșani, dar și spre alte târguri din nordul Moldovei, se întetise considerabil începând din secolul al XVIII-lea⁷⁹, iar bunul mers al afacerilor acestora îi îndemna să aspire și la oarecare funcții de conducere urbană. Ciocnirile dintre pământeni și noii alogeni dau, într-o primă fază, câștig de cauză celor dintâi. Pe la 1825, Leiba Faibiș, târgoveț evreu din Botoșani, care va și semna pe act în evreiește, se îndatora față de eforul târgului, Alecu Callimachi, „să am a mă purta cu cinste și cu durere pentru binile târgului și a obștii, neabătându-mă la nici un felu de zădărnătură cu ră cugetare împotriva binelui târgului și să mă arăt cu durere, întocma ca un adevărat târgovețu, unde sînt născut și crescut și unde îmi sînt acareturile și interesurile; iar când, dimpotrivă, voi urma chipuri zădărnitoare și

⁷⁸ *Ibidem*, pp. 268 - 269. Nu mai puțin de opt persoane făceau parte din acest consiliu municipal, celor șapte menționate în textul citat adăugându-li-se, ca efor, boierul Alecu Callimachi.

⁷⁹ N. Iorga, *Un oraș românesc: Botoșanii*, p. 8. Este posibil ca acel Vasile Moisă, epitrop al Botoșanilor în anul 1824, să fi fost de origine evreu, cel puțin așa o sugerează numele său.

de smintială binelui târgului, atunce eu să fiu scos din numărul târgoveților și dipărtat și din târg, ca un neprielnic și fără credință către târgu”⁸⁰.

Râvna de a dobândi funcția de epitrop duse, în curând, la izbucnirea unor vrajbe politice, al căror rezultat imediat a fost constituirea, neoficială, a două partide, unul grupându-i pe „venetici”, boierii și negustorii stabiliți de puțină vreme în Botoșani, susținuți însă de o seamă dintre vechii locuitori de frunte ai târgului, celălalt, strâns în jurul vel vornicului Alecu Callimachi, reunind tabăra botoșănenilor cu obârșii locale mai vechi. Lupta a fost aprigă, fiecare dintre tabere folosind toate mijloacele pentru a obține victoria asupra celeilalte⁸¹. Deși se bucurau de susținerea lui Ioniță Sandu Sturdza voievod, cumpărată cu o sumă de bani și un ceasornic, oricum mai mult decât oferise tabăra adversă, Alecu Callimachi și susținătorii săi au pierdut într-o primă fază alegerile care au avut loc în 1828, principalul motiv fiind acela că Anghelachie Climent și partida sa obținuseră susținerea sudiților, aflați în număr considerabil la Botoșani⁸². Pe plângerea adresată de urmașul neamului domnesc al Callimachilor, într-ascuns susținută de galbenii și ceasornicul oferite domnului, acesta puse o rezoluție favorabilă reprezentanților partidei locale, poruncind apoi, într-o altă carte, vornicilor de Botoșani, ca în demersurile pentru o nouă epitropie să se aleagă doi membri ai clasei boierești, doi dintre negustorii creștini și, pentru prima dată, doi membri ai negustorilor de frunte „jidovi”⁸³. Se consacra, astfel, o mai veche realitate botoșăneană, cea a ponderii crescute a locuitorilor evrei ai târgului în viața economică a obștii, dar și a veleităților și influenței politice tot mai mari a acestora în orașul unde aleseseră să-și statornicească viața și ocupațiile.

Tendința Vorniciei de Botoșani de a se substitui în atribuții Epitropiei duce la conflicte între cele două instituții administrative, unele dintre ele răzbătând până la noi din documentele vremii. Astfel, într-o plângere din 16 noiembrie 1829, adresată Divanului Împlinitor al Cnejei Moldovei, stolnicul Mihalache Mavrodin, epitrop al târgului Botoșani, descrie abuzul comis împotriva sa de către paharnicul Iancu Kogălniceanu, vornic de Botoșani. Pricina conflictului, așa cum este prezentată de reclamant, este una mai degrabă inventată, motivul real al „faptălor d<umisale> pah<a>r<nicului> Kogălniceanu și prigonirea ce urmează” asupra epitropului târgului nefiind „pentru niscaiva nesupuneri sau împrateviri” către stăpânire, „ce numai din patemă particularnică ce urmează între noi pentru interesele târgului”⁸⁴.

⁸⁰ N. Iorga, *St. și doc.*, vol. V, p. 266, nr. 165.

⁸¹ Vezi Artur Gorovei, *op. cit.*, pp. 192 - 193.

⁸² Conform *Catagrafiei de toți sudiții din târgul Botoșani în 1820*, numărul acestora era, în acel an, de 70 (*ibidem*, pp. 82 - 91), pentru ca în *Catagrafia a toată suflarea aflătoare în târgul Botoșanilor din ținutul Botoșani*, numărul lor să crească la 423 de persoane, dintre care 113 supuși austrieci, 85 francezi, 95 prusaci, 75 ruși și 55 britanici (cf. *Ibidem*, p. 92).

⁸³ Noile alegeri ce au urmat poruncii domnești au consolidat victoria taberei lui Alecu Callimachi, el însuși ales președinte al epitropiei târgului (*ibidem*, pp. 195 - 196).

⁸⁴ ASBT, Documente, IX/44.

În jalba sa, stolnicul Mavrodin arată că în luna septembrie 1829, obștea târgului Botoșani ceruse Divanului „a nu să băga jidovii de la Sulițoae în târgul Botoșanii până ce nu să va ștergi cu totul prepusul deasupra lor pentru boala ciumei”. Răspunsul Divanului Împlinitor al Cnejei Moldovei către epitropie trimitându-se într-un plic adresat spătarului Costache Roset, prin același om care dusesese și jalba epitropiei, acest trimis al epitropiei încredințase plicul stolnicului Mavrodin, ca unuia care era epitrop al târgului, dar și vechil împuternicit al spătarului Roset de a deschide „orice hârtie va veni cu adresu cătră dum<nea>lui”. Deschizând stolnicul acest plic, în prezența „supeditropului asupra carantinălor”, spătarului Gheorghe Varlaam și a altor persoane, „neguțitori cinstiți de aice din târg”, pe lângă pitacul particular de la vornicul Iordache Drăghici, prin care acesta înștiința locuitorii despre porunca adresată dregătorilor din Botoșani, s-a găsit și pomenita poruncă a Divanului având pecetea stricată. Stolnicul arată în continuare că a trimis acea poruncă „la canțalerie cu un neguțator jidov, epi<trop> <din> partea Hagii jidovești”, iar paharnicul Kogălniceanu, văzând pecetea stricată, l-a acuzat pe stolnic de a fi deschis și citit corespondența care era adresată Vorniciei de Botoșani. Mai mult, după o vreme în care părea că lucrurile se așezaseră, în noaptea de 14 spre 15 noiembrie, „pe la 5 ceasuri din noapte, de iznoavă au trimis la mine iczăcuție, călcându-mi casa și făcându-mi feliuri de rezălscuri, precum spre dovadă am persoane cinstite de marturi”.

La finalul jalbei sale, stolnicul Mavrodin roagă „pe cinstit Divan ca să-mi rânduiască cercetători la fața locului pe cine să va socoti, atât în pricina stricării peceții cinstului Divan, cât și pentru atacul cinstii ce mi-au făcut, dându-mă afară din canțalerie i pentru călcarea casei mele la vremi de noapte periodisându ca să nu es din ograde afară, ca pi un vinovat di moarte”⁸⁵.

La 30 iulie 1830, în urma adresei cu nr. 16628/iulie 1830, a Divanului Împlinitor al Cnejei Moldovei, se constituia Comisia epitropiei orașului Botoșani, formată din comisul Mavromati, comisul Anghelache Climeți, negustorii Gheorghe Schipor, Hristodor Cașacceu creștini și Ștefan Goilav și Ioniță Țăranu armeni, avându-l drept colaborator pe spătarul Elisei Cantacuzino. Conform acestei adrese⁸⁶, atribuțiile comisiei erau: înfrumusețarea cu havuz și cișmele, curățirea și tocmirea drumurilor, păzirea în bună orânduială a locurilor mai greu de străbătut, „aducerea de tulumbe la întâmplări de foc” din iraturile târgului, întrebuintând „plată și ținere de care și boi” pentru că satul Băiceni, „în număr de 80 de oameni, ce prin hrisoave sînt dați ca podari”⁸⁷, de la o vreme s-au dat în havalele”. În aceeași

⁸⁵ *Ibidem*. Rezoluția nr. 15884/29 noiembrie 1829 a Divanului hotărăște cercetarea faptelor, pentru a se găsi de partea cui este dreptatea, dar în lipsa altor mărturii nu cunoaștem deznodământul acestui caz. Documentul citat este important și pentru că menționează, printre membrii epitropiei târgului, pe un negustor evreu, desemnat din partea „Hagiei jidovești”.

⁸⁶ *Documente privitoare la istoria economică a României. Orașe și târguri (1776-1861)*, Moldova, seria A, vol. II, București, 1960, pp. 135 - 136, nr. 80.

⁸⁷ Când, în urma hrisovului din 1820 al lui Mihai Șuțu, s-a constituit *Casa Podurilor*, ce urma să administreze fondurile colectate prin dările hotărâte, acesteia i s-au dat 80 de gospodari dintr-un sat învecinat, pe care urma să și-l aleagă, pentru întocmirea ulițelor și

adresă, se cerea colaborarea dregătorilor ținutali, ce aveau ca atribuții strângerea chirii caselor ce au ținut loc de spital în timpul războiului ruso-turc și a ocupației și administrației militare ruse, precum și judecarea pricinilor dintre locuitorii târgului.

Cu alte prilejuri relațiile dintre obștea târgului, epitropie și vornicii de Botoșani se arată a fi bune. Cel puțin așa o arată scrisoarea „obștiei târgului Botoșani”, scrisă la 12 decembrie 1831 și adresată Divanului Împlinitor al Cnejeiei Moldovei, prin care semnatarii protestează față de o pretinsă jalbă scrisă în numele lor și în care erau incriminați, deopotrivă, epitropii și vornicii de Botoșani. Dimpotrivă, arată semnatarii scrisorii, „după tot adivărul noi, obștie a acestui târg, nu avem nici un fel de știință de o așa jalobă, ci mai vârtos ne aflăm întru toată mulțămii și din partea domniilor sale vornicilor dregători și din partea dumilor săli boerilor și neguțitorilor e-pitropi [...]”⁸⁸.

Începând cu 1 ianuarie 1832, data intrării în vigoare a Regulamentului Organic în Moldova, Botoșanii, dar și celelalte orașe ale țării, capătă o nouă formă de organizare municipală. Conducerea târgului era exercitată de către Eforie, formată din trei membri, aleși anual, la data de 1 noiembrie, cărora li se adăugau doi supleanți. Puteau fi aleși efori și dintre străini, cu condiția de a fi împlinit vârsta de 30 de ani, de a se fi stabilit de cel puțin doi ani în oraș și de a fi dat către Eforia în funcțiune a târgului, cu cel puțin șase luni înainte de alegeri, o declarație scrisă că se vor supune tuturor îndatoririlor impuse locuitorilor pământeni. Cât despre pământeni, ei aveau dreptul de a fi membri ai Eforiei doar dacă erau stabiliți în oraș, aveau un imobil acolo în valoare de 8000 de lei și nu aveau mai puțin de 30 de ani. Dreptul de alegător îl exercitau toți locuitorii de rit creștin în vârstă de 25 de ani care făceau parte dintr-una din următoarele stări sociale sau profesionale: boieri pământeni domiciliați în oraș și posesori ai unui imobil acolo, negustorii din cele trei case de patentari, de asemenea având cel puțin o proprietate în târg, precum și staroștii tuturor breslelor⁸⁹.

Începea astfel, o nouă etapă în evoluția organizării administrativ - teritoriale a târgului Botoșani, la care, neîntrând în sfera de interes și de preocupări a acestei lucrări, nu ne vom mai referi. Între timp, trecuseră circa 400 de ani de când, căpătând privilegiul domnesc de târg, în înțelesul său de așezare permanentă, Botoșanii primiseră și dreptul de a-i desemna, dintre cei mai respectați locuitori ai săi, pe aceia care să-i fie apărătorii intereselor, în calitate de șoltuzi și pârgari.

Ca și în cazul altor târguri moldovenești, la Botoșani existau, concomitent, doi șoltuzi, ca o expresie a compoziției etnice a târgului. Faptul că la Botoșani, spre

lucrul la podurile orașului. Cei 80 de locuitori erau scutiți de havalele și dări, cu excepția birului, în schimbul muncilor prestate în beneficiul Casei podurilor („Ioan Neculce. Buletinul Muzeului Municipal din Iași”, an I, fasc. I, oct. 1921, p. 124).

⁸⁸ ASBT, Documente, XXV/16.

⁸⁹ Cf. Artur Gorovei, *op. cit.*, p. 207. În documentele vremii se folosește însă, constant, termenul de sfat municipal (ASBT, Documente, II/75, 76, 86, 87, 88, ASI, Documente (Colecția Artur Gorovei), CCLXXXVI/10, și chiar cel de „domă orășenească” (ASBT, Documente, II/82).

deosebire de alte orașe din Țara Moldovei în care armenii căpătaseră același drept, reprezentanții lor în conducerea obștii se numeau tot șoltuzi și nu voiți, reprezintă o dovadă în plus a vechimii armenilor aici, dar și a conviețuirii, mergând până la o relativă asimilare a lor în rândurile pământenilor; de altminteri expresie a acestei integrări, armenii vor fi mai târziu considerați ei înșiși pământeni la Botoșani, aidoma târgoveților români de acolo, spre deosebire de evreii și de sudiții care, veniți de prin alte părți, mai ales în secolul al XVIII-lea, caută a ajunge în funcții de conducere urbană.

Dacă șoltuzii și pârgarii formau consiliul restrâns al orașului, hotărârile importante se luau prin consultarea unui sfat (consiliu) lărgit, format din categoriile sociale, etnice și profesionale reprezentative ale târgului, consiliu care alegea inclusiv șoltuzii și pârgarii. Faptul că nu era vorba de o instituție permanentă ci de una ad-hoc, a făcut greu sesizabilă prezența acestui organism; membrii săi trebuie însă căutați printre acei „oameni buni și bătrâni” pe care documentele urbane ale Botoșanilor îi înregistrează în mai multe rânduri, fapt amintit de noi în această lucrare. Dintre ei erau aleși șoltuzii și pârgarii, ei înșiși erau foști șoltuzi sau pârgari și tot ei alegeau, anual, conducerea administrativă a târgului. Exemplele pe care le-am oferit mai sus nuanțează, și la Botoșani, existența unei elite urbane, ale cărei consistență și vivacitate sunt atât de puternice încât au permis unuia dintre reprezentanții săi, Paiu, amintit ca martor încă din 1603, să-și prelungească descendența timp de 400 de ani, în Botoșanii zilelor noastre existând cel puțin trei familii cu acest nume⁹⁰.

Pe măsură ce autoritatea șoltuzilor și pârgarilor este tot mai mult erodată de către cea a dregătorilor domnești, în primul rând a vornicilor de târg, care tind să li se substituie în exercitarea principalelor atribuții, tot mai puține documente botoșănene sunt semnate de către șoltuzi și pârgari și întărite cu pecetea târgului. Ultimii 50-60 de ani în care mai sunt amintiți șoltuzii la Botoșani confirmă, prin numărul foarte mic al mențiunilor lor documentare, afirmațiile noastre de mai sus. De la o vreme nici nu mai sunt menționați doi șoltuzi, ci doar unul, în timp ce numărul pârgarilor este când unul⁹¹, când din nou 12⁹², pentru a dispărea cu desăvârșire ulterior, după ce ajunseseră la numărul de doi⁹³.

⁹⁰ După menționarea strămoșului acestei familii, ca martor, în 1603 (*DIR*, A, Moldova, veac XVII, vol. I, pp. 111 -112, nr. 159), un urmaș al său, Toader Paiu, e amintit, tot ca martor, într-un document din 1742 (N. Iorga, *op. cit.*, pp. 225 - 226). Și mai târziu, în 1823, un Gheorghe Paiu era epitrop al Botoșanilor (ASBT, Documente, VIII/6); mai înainte de aceasta, pe la 1817 - 1818, același Gheorghe Paiu, din breasla blănarilor, era epitrop al bisericii Sf. Ilie din târg, primind chiar o carte de laude și binecuvântare din partea mitropolitului Veniamin Costache, pentru economiile pe care le făcuse în folosul bisericii (vezi N. Iorga, *Breasla blănarilor din Botoșani*, pp. 23 - 25).

⁹¹ Act din 4 iunie 1743 (*Condica lui Constantin Mavrocordat*, vol. III, p. 295, nr. 1526).

⁹² N. Iorga, *op. cit.*, vol. VI, p. 325.

⁹³ Într-o scrisoare a lui Constantin Mavrocordat către vornicii de Botoșani, făcându-se referire la vremuri mai vechi, se arată că „Osebit au mai jeluît târgoveții, zicând că au avut obicei de au avut un șoltuz și doi pârgari și un grosar și banii lor îi plăte târgoveții, iar acum nu li s-au lăsat nici pârgari, nici grosar” (N. Iorga, *op. cit.*, vol. VI, p. 326).

Un moment de cotitură în administrația urbană botoșăneană este cel din anul 1780, când pecetea târgului, afierosită fiind bisericii Sf. Gheorghe, dispărea practic și ultimul atribut de putere al șoltuzului. Deși după acest an mai sunt amintiți doi șoltuzi ai Botoșanilor, Ioniță, în 1787⁹⁴, respectiv Gheorghie, în 1793⁹⁵ și mai târziu, ei sunt, de fapt, palide reflectări ale unei tradiții de autonomie urbană ce se încăpățâna să nu dispară. Și chiar dacă, din 1820, prin hrisov domnesc, Mihai Șuțu voievod institua o nouă formă de organizare urbană a Botoșanilor, dând acestora și câteva privilegii nemaiîntâlnite în celelalte târguri moldovenești, instituția epitropiei de târg era, la Botoșani, ceva mai veche. Ea apare după 1780, când dreptul de a aplica pecetea târgului, contra unui beneficiu material, îl căpătaseră epitropii bisericii Sf. Gheorghe. De la un moment dat, aceștia se vor substitui întrutotul vechii conduceri urbane, reprezentată de șoltuzi. La 2 decembrie 1815, așadar cu cinci ani mai devreme de hrisovul lui Șuțu, erau menționați la Botoșani, ca epitropi de târg, Nicolae Adam și Ananie Calistru⁹⁶.

După 1820, conducerea orășenească a Botoșanilor capătă forme noi, instituite prin pomenitul hrisov al lui Mihai Șuțu. Aparent paradoxal, aceste forme, cu puternice influențe orientalizante, erau introduse tocmai într-o perioadă în care regimul fanariot din Țările Române își trăia ultimele sale clipe. În acord cu noile realități socio-economice, dar și ca o urmare a mai mult bănuitelor presiuni „de tot felul” ale etniei evreiești, aceasta capătă dreptul de a alege epitropi și de a-și desemna proprii reprezentanți printre epitropii Botoșanilor, condițiile ce se cereau îndeplinite fiind mai mult formale. Se întregea astfel, peste timp, o evoluție liniară a organizării municipale botoșănene, ale cărei principale atribute au fost reprezentativitatea, comunicarea, interculturalitatea, adaptarea și toleranța. Fie că erau români, armeni, greci, evrei sau alte etnii, șoltuzii, eforii și epitropii Botoșanilor au fost oameni ai timpurilor lor, cu nimic altceva mai presus decât semenii lor din târg decât voința liber consimțită a acestora din urmă de a-i alege ca reprezentanți ai lor. Mai mult decât atât, cu toții au fost, până la urmă, prin tot ceea ce documentele arată că au făcut, oameni ai acestui loc, natal sau de adopție: Botoșanii. O parte a lor, prin urmași cu același nume, este și astăzi membră a comunității botoșănene.

⁹⁴ N. Iorga, *op. cit.*, vol. V, pp. 423 - 424.

⁹⁵ ASBT, Documente, I/14 (4), 14 (15).

⁹⁶ ASB, Fond Documente depuse de Tribunalul Botoșani, DCCCXXXVI/8. Primul dintre aceștia, Nicolae Adam, va fi menționat ca epitrop al Botoșanilor și în 1829 (idem, DCCCV/28).

ANEXĂ

ȘOLTUZII, EFORII ȘI EPITROPII TÂRGULUI

Șoltuzii și pârgarii Botoșanilor

1. **Grigorie, fost șoltuz armenesc**, <1600> (N. Iorga, *St. și doc*, vol VI, p. 6, nr. 31).
2. **Macsin șoltuz cu 12 pârgari și Zberei fost șoltuz**, 1603(7111) iul. 20 (*DIR*, A, Moldova, veac XVII, vol. I, p. 111-112, nr. 159); **Macsin șoltuzul cu 12 pârgari**, 1604(7112) apr. 18 (*ibidem*, p. 139, nr. 200).
3. **Dumitru șoltuz cu 12 pârgari**, 1609(7118) sept. 2 (Idem, vol. II, p. 251, nr. 324); **fost șoltuz**, 1615(7123) iunie 14 (Idem, vol. III, p. 219, nr. 319).
4. **Ionașco, pârgarul cel mare „din târg de Botoșeni”**, 1622 (7131) nov. 4 (Idem, vol. V, p. 173, nr. 238).
5. **Dumitru șoltuzul din Botoșani**, 1635(7143) aug. 4 (*DRH*, A, Moldova, vol. XXIII, întocmit de Leon Șimanschi, Nistor Ciocan, Georgeta Ignat și Dumitru Agache, p. 227, nr. 191; alături de **Gheorghică șoltuzul**: 1636(7144) aug. 20 (*ibidem*, p. 545, nr. 484).
6. < **Gligorie**> **Mumic<i>**>, **fost șoltuz**, 1636(7145) nov. 11 (*ibidem*, p. 602, nr. 553).
7. **Dumitru șoltuzul, Gligorie Mumici șoltuzul și cei 12 pârgari**, 1638(7146) mart. 20 (Idem, vol. XXIV, întocmit de C. Cihodaru și I. Caproșu, p. 41); **Dumitru, „ce au fostu șoltuz”**: 1638(7147) sept. 1 (*ibidem*, p. 436, nr. 464) și 1639(7147) iun. 7 (Idem, vol. XXV, întocmit de Nistor Ciocan, Dumitru Agache, Georgeta Ignat, Marius Chelcu, p. 161, nr. 144); **Dumitru șoltuzul**, 1641(7149) iul. 20 (Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, vol. III, p. 240, nr. 140).
8. **Gligorie șoltuzul**, 1639(7147) iun. 7 (N. Iorga, *op. cit.*, vol. V, p. 218-219, nr. 36).
9. **Dumitrașcu șoltuzul**: 1643(7151) iun. 28 (ASI, Documente, CCLXXXI/3) și 1643(7151) iul. 5 (Idem, CCLXXIV); **Dumitru șoltuzul**, 1648(7156) mart. 3 (Idem, CCLXXXI/8); **Dumitrașco șoltuzul**, <în. de 1643 iun. 28> (Idem, CCLXXXI/4); **Dumitrașcu grecul „ce au fostu șoltuz”**, 1656(7164) mai 4, (ASB, Ms. 578, f. 304).
10. **Vasilie Groseanu șoltuz**, 1661(7169) mart. 10 (N. Iorga, *op. cit.*, vol. V, p. 220-221, nr. 43); **Vasilie, șoltuzul de Botoșani**: 1661 (7169) mart. 20 (*ibidem*, p. 221, nr. 45) și 1662 (7170) iun. 11, alături de **Ivan șoltuzul cu 12 pârgari** (*ibidem*, p. 222, nr. 48).
11. **Gligorie, șoltuzul de Botoșani**, 1661(7169) mai 25 (*ibidem*, p. 221, nr. 46).
12. **Ivan șoltuzul cu 12 pârgari**, alături de **Vasilie șoltuzul**, 1662(7170) iun. 11 (*ibidem*, p. 222, nr. 48).
13. **Costachie, „șoltuzul cel rumânescu”, Vasilie grecul „ce-au fostu șoltuz”, Vicol „ce-au fostu șoltuz” și „șoltuz Ivan cel armenească”**: 1670(7178) mart. 8 (ASI, Documente, CCCII/8).

14. **Ieremie „șoltuzul de Botășeni”**, 1676(7185) dec. 20 (ASB, Fond Schitul Agafton, I/2).
15. **„Glegori, șoltuzul ot Botoșeni și Dumitru ce-au fost șoltuz”**, 1678(7186) ian. 10 (ASI, Documente, CCXLI/1).
16. **Pavăl, „șoltuz de Botoșeni”**, 1737(7245) aprilie. 3 (N. Iorga, *op. cit.*, vol. VII, p. 122, nr. 2).
17. **Solomon șoltuz**, <1742> (*Ibidem*, vol. V, p. 225-226).
18. **Timuș Mârza și Constantin Mihai foști șoltuzi**, 1751 iunie (*Ibidem*, p. 246-247, nr. 117).
19. **Vasile șoltuz**, 1764 mai 18 (*Ibidem*, vol. VII, p. 124, nr. 12).
20. **Ioniță șoltuzul**: 1787 iunie 11 (*Ibidem*, vol. V, p. 423-424).
21. **Gheorghe șoltuz**: 1793 mai 2 (ASBT, Documente, I/14₍₄₎); f.a. <post 1793 mai 2 – ante 1798 iulie 15> (Idem, I/14₍₅₎).
22. „starostele(breslei ciubotarilor din Botoșani, *n.ns.*) **Gheorghe Miron șoltuz**”: <1>824 ian. 24, febr. 8, nov. 23, <1>825 ian. 24 (*Catastihul breslei ciubotarilor din Botoșani*, în Eugen Pavlescu, *Economia breslelor în Moldova*, p. 541). Este posibil să fie aceeași persoană cu Gheorghe șoltuz, menționat mai sus, iar funcția exercitată până nu de mult să se fi convertit în cognomenul ce-i însoțea numele); „starostile **Gheorghe Șoltuzu**”: 1829 mart. 1 (*ibidem*, p. 548; după această dată, Gheorghe Miron mai este menționat ca staroste al breslei, în același *Catastih*, dar nu se mai face referire și la calitatea sa de șoltuz: starostele Gheorghe Miron, 1829 mai 6; *ibidem*).

Epitropii și eforii Botoșanilor (până la aplicarea Regulamentului Organic)

1. **Nicolae Adam, Ananie Calistru epitropi** ai târgului Botoșani, 1815 decembrie 2 (ASB, Fond Documente depuse de Tribunalul Botoșani, DCCCXXXVI/8).
2. **Comisul Anghelachie Climent, „prezedent al epitropiei”**, 1823 (N. Iorga, *op. cit.*, vol. V, p. 269, nr. 167).
3. **Gheorghe Paiu**, 1823 octombrie 12 (ASBT, Documente, VIII/6).
4. **Spătarul Iordache Canta, președinte al epitropiei**, 1824 (N. Iorga, *op. cit.*, vol. V, p. 269, nr. 167).
5. **Banul Ioan Brănișteanu epitrop**, 1824 (Artur Gorovei, *op. cit.*, p. 191).
6. **Iani Vasiliu și Vasile Moisa epitropi**, 1824 iulie 5 BAR „Creșterea colecțiilor”, XXVII, iul.–dec., 1915, nr. CLXXV/227); 1824 decembrie 22 (ASBT, Documente, VIII/7); **Iani Vasiliu, Ioan Gorghiias, Vasăle Moisa, spătarul Canta foști epitropi**: <după 15 februarie 1825> (N. Iorga, *op. cit.*, vol. V, p. 266, nr. 164).
7. **Vornicul Alecu Callimach efor de Botoșani**: 1825 martie (*Ibidem*, p. 267, nr. 167) și 1827 aug. 22 (Artur Gorovei, *op. cit.*, p. 205).
8. **Spătarul Costache Roset, negustorii Manolache Iorga și Garabet Bolfos, Iani Vasiliu și Ștefan Goilav, Tudurachi băcal-bașa și Andronic Zaharia epitropi ai târgului Botoșani**, 1825 martie 8 (N. Iorga, *op. cit.*, p. 266-267, nr. 166).

9. **Neculai Adam și Crâste Ioan, epitropi ai târgului Botoșani**, 1827 decembrie 17 (ASBT, Documente, VIII/12).
10. **Iani Vasiliu, epitrop al târgului Botoșani**, 1825 aprilie 4 (BAR „Creșterea colecțiilor”, XXVII, iul.-dec., 1915, nr. CLXXV/226).
11. Comisul **Anghelachie Climent**, stolnicul **Costache Pistoțchi, frații Manolești epitropi**, <ante 1828 martie 3> (A. Gorovei, *op. cit.*, p. 195).
12. **Neculai Adam, Hristea Ioan, epitropii târgului Botoșani**, 1829 ianuarie 9 (ASB, Fond Documente depuse de Tribunalul Botoșani, DCCCV/28).
13. Stolnicul **Manolachi Mavrodin, epitrop al târgului Botoșani**: 1829 noiembrie 16 (ASBT, Documente, IX/44).
14. **Anania Stîhi, Neculai Luca epitropi ai târgului**: 1830 aprilie 19 (ASB, Fond Documente depuse de Tribunalul Botoșani, DCCCXXXV/4).
15. Comisul **Mavromati**, comisul **Anghelachie Climenti**, negustorii **Gheorghe Schipor, Hristodor Casacceu creștini și Ștefan Goilav și Ioniță Țăranu armeni**, spătarul **Elisei Cantacuzino colaborator, membri ai Comisiei epitropiei orașului Botoșani**: 1830 iulie 30 (*Documente privitoare la istoria economică a României. Orașe și târguri, 1776-1861*, Moldova, seria A, vol. II, București, 1960, nr. 80, p. 135-136).

BIBLIOGRAFIE

I. IZVOARE DOCUMENTARE

A. INEDITE

- Fondurile de documente și manuscrise de la Arhivele Statului,
- București (Direcția Națională a Arhivelor Istorice Centrale),
- Arhivele Statului - Iași (Direcția Județeană Iași a Arhivelor Istorice Centrale),
- Arhivele Statului – Botoșani (Direcția Județeană Botoșani a Arhivelor Istorice Centrale).

B. EDITATE

- Codrescu, Th., *Uricariul*, vol. XVI, Iași, 1891.
- *Condica lui Constantin Mavrocordat*, ed. Corneliu Istrati, vol. II și III, Iași, 1986-1987.
- *Documenta Romaniae Historica*, A, Moldova, vol. XXII (1634), volum întocmit de C. Cihodaru, I. Caproșu și L. Șimanschi, București, 1974; XXIII (1635-1636), volum întocmit de Leon Șimanschi, Nistor Ciocan, Georgeta Ignat și Dumitru Agache, București, 1996; XXIV (1637-1638), volum întocmit de C. Cihodaru și I. Caproșu, București, 1998; XXVI (1641-1642), volum întocmit de I. Caproșu, București, 2003.

- *Documente privind istoria României*, A, Moldova, sec. XVII, vol. I, II, III, V, București, 1952-1957.
- *Documente privitoare la istoria economică a României, Orașe și târguri, 1776-1861*, Moldova, seria A, vol. II, sub redacția lui Gh. Ungureanu, Gh. Dăscălescu, M. Gheorghiu, Gh. Robu, București -1960.
- Hașdeu –Petriceicu, B., *Archiva istorică a României*, tom I, București, 1865.
- „Ioan Neculce. Buletinul Muzeului Municipal din Iași”, an I, fasc. 1, Iași, 1921.
- Iorga, N. *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. V, București, 1903.

II. LUCRĂRI SPECIALE ȘI GENERALE

- Cervatiuc, Șt., *Contribuții privind sigiliul orașului Botoșani până în anul 1862* (3), în „Forum Cultural”, anul IV, nr. 4, decembrie 2004 (15).
- Ciurea, D., *Organizarea administrativă a statului feudal Moldova (sec. XIV - XVIII)*, în „A.I.I.A. «A. D. Xenopol»”, Iași, II, 1965.
- Costăchel, V., Panaitescu, P. P., Cazacu, A., *Viața feudală în Țara Românească și Moldova (sec. XIV – XVII)*, București, 1957.
- Gonța, Al. I., *Despre orașul moldovenesc în veacul al XV-lea. Locuitorii și starea lor socială*, în ”Studii și Articole de Istorie”, V, București, 1963.
- Giurescu, C., C., *Târguri sau orașe și cetăți moldovene. Din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea*, București, 1967.
- Gorovei, A., *Monografia orașului Botoșani*, Ediția Primăriei de Botoșani, f. a. (1926).
- Gorovei, Șt. S., *Cu privire la patriciatul orășenesc în Moldova medievală. Câteva observații preliminare*, în „A.I.I.A. «A.D.Xenopol»”, tom XXV, Iași, 1988.
- Iorga, N., *Breasla blănarilor din Botoșani. Catastihul și actele ei*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secției Istorice”, III, tom 34, București, 1911 - 1912.
- Idem, *Un oraș românesc: Botoșanii*, în *Botoșanii în 1932- schiță monografică* -, vol. îngrijit de Tiberiu Crudu, Liga Culturală - secția Botoșani, 1932.
- *Istoria Românilor*, vol. IV. *De la universalitatea creștină către Europa „patriilor”*, comitetul de redacție: acad. Ștefan Ștefănescu și acad. Camil Mureșanu, București, 2001; vol. V. *O epocă de înnoire în spirit european(1601-1711/1716)*, coord. acad. Virgil Căndeia, București, 2003.
- Neamțu, V., *Istoria orașului medieval Baia*, Iași, 1997.
- Panaitescu, P. P., *Comunele medievale în Principatele Române*, în vol. *Interpretări românești*, ed. a II-a, îngrijită de Ștefan S.Gorovei și Maria Magdalena Székely, București, 1994.
- Papadopol - Callimach, Alexandru, *Notiță istorică despre orașul Botoșani*, în „Analele Academiei Române. Memorii și notițe”, seria a II-a, tom IX, secțiunea II, București, 1887.

- Pavlescu, Eugen, *Economia breslelor în Moldova*, București, 1939.
- Rădvan, Laurențiu, *Orașele din Țara Românească până la sfârșitul secolului al XVI-lea*, Iași, 2004.

Mots - clés: *Botoșani, maire, dirigeant, conseillers, suppléant, Conseil communal, Éphorie.*

LA DIRECTION DE LA VILLE DE BOTOȘANI (XVII-E – XIX-E SIÈCLES)

(Résumé)

La structure ethnique assez diverse de la ville de Botoșani a fait que le dirigeant appelé "*șoltuz*" / maire, soit élu parmi les Roumains, mais aussi les Arméniens et les Grecs. L'élection du dirigeant était réalisée chaque année par un conseil élargi de la ville qui comprenait des représentants importants de la communauté, beaucoup d'entre eux d'anciens "*șoltuz*" / dirigeants. À Botoșani les dirigeants roumains et arméniens fonctionnaient simultanément, par rapport aux villes d'Ardeal ayant une population mixte et aux autres situations semblables qui existaient dans les villes de Moldavie telles: Huși, Cotnari, Bacău, là où chaque année, les "*șoltuz*" / maires provenant des ethnies dominantes se succédaient à la direction de la ville. Ils étaient aidés par un Conseil formé de 12 conseillers roumains, mais les documents en mentionnent aussi des Arméniens, des Grecs et des Juifs.

Pendant le XVIIIe siècle les prérogatives des "*șoltuz*" / maires et des "*pângari*" / conseillers se réduisent jusqu'à disparaître. Cette forme de direction municipale est remplacée par une tutelle administrative d'origine phanariote. Le nom du dernier șoltuz, Gheorghie, est mentionné après la date de 2 mai 1793. L'organisation administrative du bourg acquiert une nouvelle forme le 15 décembre 1820 quand, suite à l'act émis par le prince Mihai Șuțu après plusieurs pétitions des habitants de *Botoșani*, on prend la décision de constituer un Conseil communal et une maison publique formée de 6 épîtres élus chaque année par les habitants. À partir du 1 janvier 1832, la date d'entrée en vigueur du Règlement Organique en Moldavie, la ville de Botoșani mais aussi les autres villes du pays, adoptent une nouvelle forme d'organisation municipale. La direction du bourg était exercée par l'Éphorie formée de 3 membres élus annuellement le 1er novembre, auxquels on ajoutait 3 suppléants.